

HANS
ALDERLIESTEN

OP DE
SCHOOL
VAN HET
LIJDEN

Augustinus
in gesprek
met Job

LES 1:

Leerling voor altijd

Job

Welkom! Ik had jullie liever niet ontmoet, althans niet hier. Dit is geen fijne school. De lessen duren lang, de lokalen zijn muf, de stof is niet om door te komen. Ik zou willen dat ik vergeten was – dat mijn leven in het grote vergeten van de geschiedenis was opgenomen. Dat mijn naam geen spreekwoord zou zijn en mijn verhaal geen verdrietig voorbeeld.

Maar dat is niet zo. Er was een man, Job was zijn naam. Dat ben ik. Aangenaam. Er is een school en er zijn leerlingen. Dat zijn jullie. En er is leerplicht. Welkom.

Augustinus

Welkom in dit lokaal, op deze bijzondere school, bij deze inleidende les. Deze school bestaat al heel lang. De school heeft mij overleefd en was er al voordat ik er was. Er is in die jaren veel veranderd – en tegelijkertijd is alles hetzelfde gebleven. Het is nog net zo stil op de gang als vroeger. Nog steeds wordt niemand bevorderd tot het volgende leerjaar. Niemand verlaat deze school met een diploma. Hier telt niet vooruitgang, maar achteruitgang. We tellen niet op, maar af. Het gaat hier niet om wat

je hebt geleerd, maar om wat je hebt afgeleerd. Het percentage afhakers is nog net zo hoog als vroeger; dat is niet verrassend, deze school is de moeilijkste van allemaal. We werken zonder voorbereiding, het lesmateriaal is anekdotisch van aard en wat we hier delen is niet bedoeld om te kopiëren. We bespreken hier geen waarheden maar werkelijkheden, geen oplossingen maar oefeningen en we geven geen antwoord maar aandacht.

Ik prijs mij gelukkig met Job aan mijn zijde. Dank, Job, dat je de moeite nam te komen, dat je jouw verhaal niet aan de vergetelheid hebt prijsgegeven. Hoe zou ik jou, Job, kunnen introduceren? Als ervaringsdeskundige avant la lettre, iemand in wie velen zich kunnen herkennen, een universeel mens? Misschien moet ik er niet veel woorden aan vuilmaken. We zullen je ongetwijfeld beter leren kennen, Job.

Job

In het verhaal dat over mij is opgetekend, word ik geïntroduceerd als godvrezend en vroom. Nou, dat valt nog te bezien, ik zou er zelf andere woorden aan hebben gegeven – misschien het tegenovergestelde? Ik weet ook niet met welk doel mijn verhaal aan het papier is toevertrouwd, van mij hoefde dat ook niet zo, er viel voor mij weinig te winnen.

Het is een dramatisch verhaal, een universeel verhaal, heb ik later begrepen; mijn verhaal heeft de aandacht van velen getrokken – een deel van het verhaal althans. Ik ben groter dan het verhaal, ik ben meer dan mijn boek. In het verhaal waar ik bekend mee geworden ben, ontmoet je mij op middelbare leeftijd. Goedlopend bedrijf, fijn opgroeiend gezin, aan weinig gebrek, geen zichtbare breuklijnen.

Het was een gewone dag, een dag als alle andere, en een van mijn collega's meldde zich. Ik zag gelijk dat er iets was – dat zie je, dat voel je, dat hoor je. In *no time* stortte mijn wereld in, mijn kinderen kwamen bij een raadselachtig ongeluk om het leven – een onmogelijke samenloop van omstandigheden. Het familiebedrijf bleek minder solide dan het leek, we kwamen in financiële problemen, mijn gezondheid kwam onder druk te staan en bovendien kreeg ik relatieproblemen. Van *hundred to zero* in luttele momenten. Vroeger zou ik gezegd hebben: dat overkomt mij niet. Nu zeg ik: waarom zou het jou níét overkomen?

Eerst was de vraag: wat gebeurt er? Later, vrij snel denk ik, veranderde die vraag: wáárom overkomt mij dit? En waarom míj? Ik zag de gebeurtenissen als een ernstige verstoring van mijn leven. Als een onderbreking, een bijna letterlijke streep door de rekening. Niet dat het dat niet was – niemand, werkelijk niemand, had dit zien aankomen. Ik weet ook niet of er ooit iemand is geweest die zo'n diepe én snelle val heeft meegemaakt. Hebben jullie een idee?

De gebeurtenissen hebben diep op mij ingegrepen. Het verlies van mijn kinderen, bedrijf en gezondheid heeft mijn leven drastisch veranderd. Ik ben nooit meer de oude geworden en tegelijkertijd ben ik wel dezelfde gebleven. Vreemd genoeg, dat ga je later pas zien, hield ik altijd al wel rekening met een andere afloop. Ik was er niet gerust op. Ik dacht antwoorden te hebben, maar kende ik de vraag van het leven eigenlijk wel? Maar eerlijk is eerlijk: ik hield altijd meer rekening met onheil bij de ander, dan met onheil in mijn leven.

*Misschien hebben mijn kinderen gezondigd en God in hun hart
vaarwel gezegd.*

JOB 1:5B

*Want wat mij angst aanjoeg, is tot mij gekomen;
dat waarvoor ik beducht was, is mij overkomen.*

JOB 3:25

Augustinus

Een onderbreking van je leven, dat is mooi gezegd, Job. Ik meende ook dat ik antwoorden moest geven – dat het leven bestaat uit het formuleren van een zo goed mogelijk antwoord. Ik had mijn route uitgestippeld, was zeker van mijn zaak, had de competenties in huis om de regisseur van mijn leven te zijn.

Tot ik een kinderstem hoorde. Een kinderstem, nota bene! Het leven praat terug, noem ik dat nu weleens. Je hoort iets, je leest iets, vaak onverwacht, je denkt: hoe kan dit? Dit gaat over mij! Durf je je te laten onderbreken? Kun je een onderbreking zien als voortzetting?

Ik zie dat ik te snel ga. Je spreekt over wat je is overkomen, alsof je het niet verwachtte. Nu, dat is ook zo, het leven is niet af te wachten, het leven wil geleefd worden. We leven vooruit, ons ‘worden’ is ingebed in een groter geheel. We hebben er niet om gevraagd om hier te zijn, maar we zijn er, we worden nu gevraagd te worden – het leven te aanvaarden, niet langer voor vreemd houden wat bij het leven hoort.

Kwetsbaarheid en verlies zijn, helaas, onderdeel van het menselijk bestaan geworden. Ik heb lang geworsteld om dit te aanvaarden. Ik wilde ófwel het leven zelf verbeteren ófwel me overgeven

aan de willekeur. De last van het eerste is te groot, de gevolgen van het tweede niet te overzien. Nee, het is veel radicaler: we zijn hier niet toevallig. We worden geroepen het goede te doen – ook als we dat niet (meer) kunnen. Ons wordt niet gevraagd of we het ermee eens zijn, ons wordt gevraagd of we bereid zijn het te aanvaarden.

Het leven is dus geen antwoord, maar een vraag. Een vraag naar wie je bent, waar je bent, waar je naartoe gaat. Een vraag naar betekenis, niet naar status. Niet over ‘zijn’, maar over ‘worden’. Geen grote antwoorden dus, maar grote vragen. We zijn onderweg; in het leven, door het leven. En dat zijn we samen met anderen, met onze naasten, collega’s, burens, vrienden. Onderweg zijn betekent dat je er nog niet bent, dat je een bestemming hebt, dat je niet te lang op de stopplaats moet blijven.

Dat betekent dat we hier nu geen punt zetten, hoewel dit eerste collegeur nu is afgelopen.

Quia repente pleraeque accidunt tribulationes.

De meeste beproevingen komen onverwacht.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 10

Et sicut quotidiani mercenarii vita eius.

Wij leven hier op aarde als een dagloner die op zijn loon wacht.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 7

Semel enim loquitur Dominus: quasi vocationem omnium iustorum semel fecit Dominus, et temporaliter circa singulos hoc agit divina providentia. Per somnium, aut in visitatione nocturna: aut in ignorantia aut in tribulatione.

God spreekt tot de mens – soms maar één keer. Het is alsof Hij in één roep alle rechtvaardigen heeft geroepen, en vervolgens zorgt

Hij op Zijn eigen tijd en wijze voor ieder afzonderlijk, door Zijn goddelijke voorzienigheid. God spreekt via dromen, of door nachtelijke bezoeken – dat wil zeggen: in momenten van onwetendheid of in tijden van beproeving.

AUGUSTINUS, *ADNOTATIONES IN IOB* 33

Reflectievraag

Welke onderbreking in jouw leven heeft de meeste sporen nagelaten?

Huiswerk

Vraag iemand die jou goed kent naar wat diegene jou heeft zien loslaten de afgelopen jaren. Reflecteer voor jezelf op het antwoord.

LES 2:

Hoe het begon...

Augustinus

In deze tweede les gaan we op zoek naar het begin. We beginnen bij het begin. Hoofdstuk één, pagina één. Ik denk dat dat belangrijk is – als we willen weten hoe het zover heeft kunnen komen, dan zullen we terug moeten naar waar we vandaan komen. De toekomst ligt in het verleden en het verleden ligt in de toekomst. Zou de weg die je afgelegd hebt iets verraden over het pad dat je nog te gaan hebt?

Job

Een les over het begin. Nu zou het van enige hoogmoed getuigen als we naar óns begin zouden kijken, naar mijn begin. Nee, dan kijk je naar de datum waarop je geboren werd, de ouders waar je uit voortkomt, je stamboom, de omstandigheden waarin je opgroeide. Verder terug kan natuurlijk ook, naar het eerste ouderpaar, het oergezin: Adam en Eva. Toch is ook dat nog niet het begin waar we naar op zoek zijn.

Augustinus

In het begin schiep God de hemel en de aarde. Dit is het openingsakkoord van de Bijbel. Een geloofsuitspraak. De aarde is geschapen. De tijd is iets tijdelijks. Het betekent dat de kloof tussen niets en iets overbrugbaar is. Dat de stilte van de eeuwigheid doorbroken is door het lawaai van de tijd. We hebben te maken met een geschapen werkelijkheid, dat is ons begin. Het begin van de wereld, het begin van onze wording. Genesis 1 is niet in de eerste plaats een geschiedenisles; het is zelfs niet uitsluitend aardrijkskunde. Scheppen is geen wiskunde, het bestaan meer dan scheikunde. De Bijbel vertelt – of beter: openbaart ons – Wie God is. Deze beweging van aanpassen en tegemoetkomen is een mysterie: zo vertelt de Bijbel dat God een Geest is, maar tegelijk dat Hij handen en ogen heeft, dat Hij spreekt en zwijgt, kortom, dat Hij handelt – de Bijbel in onze taal, in gewone taal, opdat wij het zouden begrijpen. Nou, begrijpen? Het gaat om meer dan dat: geloven. De Bijbel wil niet begrepen worden, maar geloofd.

Job

Hoe het kan, weet ik niet, maar door wat ik meemaakte, werd ik op mijzelf teruggeworpen en ook op mijn begin – op hét begin. De eindigheid van het leven werpt z'n schaduwen vooruit. Wie niet geboren wordt, kan niet sterven; het meest gelukkige leven is het niet-geleefde leven, zou een filosoof na ons beweren. Tegen dat laatste maak ik overigens ernstig bezwaar, daar kom ik nog wel op terug. Ik werd teruggeworpen op mijn oorsprong – en ja, had ik maar niet geleefd, dat heb ik zeker gedacht. Meermaals. Wie niet leeft, kan geen pijn ervaren, geen verdriet meemaken. De dood kan, dacht ik, het einde betekenen van pijn. Zou de dood dan toch iets goeds kunnen zijn? Dat is iets, Augustinus, wat aan de orde moet komen.

Quis autem meminit fuisse se, aut cum esset, scire potuit esse se in lumbis patris sui? Quandoquidem nec illud tempus quisquam recolit, quo non in parentibus, sed in seipso natus est; quo tempore certe nemo dubitat, quod iam erat, et vivebat, et sentiebat.

Wie echter herinnert zich dat hij toen al bestond, of kon weten dat hij bestond terwijl hij nog in de lendenen van zijn vader was? Niemand herinnert zich zelfs de tijd waarin hij werkelijk geboren werd, hoewel niemand eraan twijfelt dat hij toen al bestond, leefde en zich bewust was.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 38

Augustinus

Het is mij opgevallen dat je in je redevoeringen, maar feitelijk door het hele verhaal, veel aandacht hebt voor de schepping. Beelden uit de natuur buitelen over elkaar heen, je lijkt voorbeelden uit de wording van de kosmos te gebruiken als metaforen voor menselijke onmacht. Gods scheppingskracht tegenover menselijke kleinheid.

Hij alleen spant de hemel uit, en Hij treedt op de hoogten van de zee. Hij maakt de Grote Beer, de Orion, het Zevengesternte en de Kamers van het Zuiden.

JOB 9:8-9

Maar vraag toch de dieren, en zij zullen je onderwijzen, de vogels in de lucht, en zij zullen het je bekendmaken. Of spreek tot de aarde, en zij zal je onderwijzen, de vissen in de zee zullen het je vertellen.

JOB 12:7-8

Hij hangt de aarde op aan het niets.

JOB 26:7B

Interroga pulchritudinem terrae, interroga pulchritudinem maris, interroga pulchritudinem dilatati et diffusi aeris, interroga pulchritudinem coeli, interroga ordinem siderum, interroga solem fulgore suo diem clarificantem, interroga lunam splendore subsequentis noctis tenebras temperantem, interroga animalia quae moventur in aquis, quae morantur in terris, quae volitant in aere; latentes animas, perspicua corpora; visibilia regenda, invisibiles regentes: interroga ista, respondent tibi omnia: Ecce vide, pulchra sumus. Pulchritudo eorum, confessio eorum. Ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis pulcher?

Bevraag de schoonheid van de aarde, bevraag de schoonheid van de zee, bevraag de schoonheid van de uitgestrekte en omvattende lucht. Bevraag de schoonheid van de hemel, bevraag de orde van de sterren. Bevraag de zon, die met haar glans de dag verheldert; bevraag de maan, die met haar schittering de duisternis van de daaropvolgende nacht verzacht. Bevraag de dieren die in het water leven, die op de aarde verblijven, die door de lucht vliegen; de zichtbare lichamen en de verborgen zielen; de zichtbare dingen die geregeerd worden, en de onzichtbare die regeren. Bevraag al deze dingen: alle antwoorden je – zie, wij zijn schoon. Hun schoonheid is hun getuigenis. Wie anders heeft deze veranderlijke schoonheden gemaakt dan de onveranderlijke Schoonheid zelf?

AUGUSTINUS, SERMO 241, 2

Job

Het lijden lijkt een niet te stuiten macht. Het sleurt je mee, het zuigt je op, je kunt erdoor vermalen worden. Kwaad is uit op destructie, afbraak, vernietiging. In zekere zin leidt het tot niets. Als je daarmee te maken krijgt, is het toch niet verwonderlijk dat je op zoek gaat naar een anti-macht? Wie of wat kan het lijden een halt toeroepen? Hoe ernstiger de ziekte, hoe intensiever de behandeling. Wat kunnen we tegen het lijden in de weegschaal leggen?

Augustinus

Je maakt dezelfde beweging als ik, of beter: ik heb dit ook gedaan. Nadat ik in mijn *Confessiones* over mezelf had geschreven – dat zal ongetwijfeld ook nog wel aan de orde komen in een les – heb ik de laatste boeken gewijd aan hoe God het gecreëerd en bedoeld heeft. In het begin. Dat is wat wij weten over het begin – het zal groter en omvangrijker zijn, denk ik, maar voor nu mogen we het met die woorden doen.

Job

Kun je onze leerlingen helpen met wat hiervan de belangrijkste boodschap is – in een zin?

Augustinus

Dat de wereld groter is dan jouw verdriet.

Wat hebben wij slechts een fluisterend woord van Hem gehoord! Wie zou dan de donder van Zijn kracht kunnen begrijpen?

JOB 26:14B

Reflectievraag

Herken je dat je vaak bij anderen onheil verwacht – en niet bij jezelf?

Huiswerk

Schrijf een brief aan jezelf na een ontregelende ervaring.

LES 3:

... en afliep

Job

Welkom terug! In deze les willen we, in tegenstelling tot de vorige les, terug naar de afloop. Dus niet starten bij het begin, juist ook omdat het begin vaak niet duidelijk is. Wanneer is iets begonnen? Wat is oorzaak en wat gevolg? Dat is best diffuus.

Augustinus

Je bedoelt dat je eerst wilt stilstaan bij de afloop van het verhaal? Het liep goed af, wonderbaarlijk zelfs. Wat je verloor, kreeg je dubbel terug – op je kinderen na – die zijn onvervangbaar. Alhoewel je nadien opnieuw kinderen kreeg en je zou kunnen betogen dat je er toen tien op aarde en tien in de hemel had. Enfin, dat is een zijpaadje.

Job

Nee! Mijn verhaal liep niet goed af, het verhaal stopt niet op het punt waar ik alles dubbel terugkreeg.

En Job stierf, oud en van dagen verzadigd.

JOB 42:17

Mijn boek eindigt met mijn dood – met het einde van mijn leven op aarde. Verzadigd, staat er. Goed, vol, vervuld. Ik ging de weg van de mens – aan de dood ontkomen we niet.

Augustinus

Dat is mooi, althans, wat is dood? En wat is dé dood? Is het de afwezigheid van leven? Of de overgang naar een ander leven, een ander bestaan, een andere werkelijkheid? Met ons geboren worden, doet ons sterven zijn intrede. We tellen op en tellen af. Het menselijk bestaan heeft met nataliteit te maken: inderdaad, het vermogen om opnieuw te beginnen, om te creëren en te recreëren. En met sterfelijkheid. Er is geen ontkomen aan, al leven we soms alsof dit het paradijs al is.

Ipsa mortalitas tormentum est, de qua tribulationes aliae fiunt.

Sterfelijkheid is een kwelling, waaruit alle andere beproevingen voortkomen.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 10

Alia est terra viventium, alia terra morientium.

Anders dan het land der levenden is het land der stervenden.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 10

Non ad hoc est umbra mortis ut latitent.

De schaduw des doods is er niet opdat men zich daarin zou verbergen.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 34

Job

Oud was ik. Geleefd voor twee. Ik zag de kinderen van mijn kinderen. En hun kinderen. Vier generaties, een wereld vol.

Ik leefde na het herstel nog 140 jaar: twee keer een mensenleven.

Ik stierf, ja. Dat was in zekere zin niet voor het eerst. Ik was al eens gestorven. Meermaals. Wie een kind verliest, sterft zelf ook. Wie sterft, sleept anderen mee, de dood is een wrede vijand. De dood die het leven afpakt, overneemt, overschaduwde. De dood was springlevend in mijn leven. De laatste aardse adem verlost mij van de dood, dat wel.

Was ik maar dood, had ik op een zwak moment gedacht. Niets meer in het leven zien, de dood als oplossing. Niets meer te hoeven, moeten, willen, weten.

En: was ik maar nooit geboren. Niet geboren worden betekent niet te hoeven sterven. Maar dat kan niet. We zijn geboren. Alleen wie geboren is, kan dit bedenken. Niet bestaan is geen optie en geen alternatief voor bestaan.

Het water loopt weg uit een meer, en een rivier verzandde en valt droog. Zo gaat een mens liggen, en hij staat niet meer op.

JOB 14:11-12A

Non enim propter longitudinem vitae meae mortuus non sum; cum utique parvum sit quod vivo.

Het is immers niet vanwege de lengte van mijn leven dat ik niet gestorven ben; want het is onmiskenbaar een kort leven dat ik leef.

AUGUSTINUS, ADNOTATIONES IN IOB 10

Augustinus

Toch denk ik dat de meeste leerlingen naar deze les zijn gekomen met de verwachting dat je iets zou zeggen over het herstel,

de grandioze omkeer. En Job leefde nog lang en gelukkig, dat. Het kwam toch nog goed?

Job

Dan heb je maar weinig van het verhaal begrepen. Hoe kun je doen alsof je mijn schreeuw niet hoort? Hoe durf je mijn verhaal te gebruiken om de rekensom kloppend te krijgen... Het komt goed hoor, stil maar, wacht maar... *No way!*

Augustinus

Ik zou benieuwd zijn wat er gebeurt als we de afloop nemen als vertrekpunt. Dat we niet stilstaan bij 'en toen gebeurde er dat en toen dat', maar dat we met de kennis van nu terugblikken.

Job

Het leven bekijken door de bril van de dood? Ik vrees dat ik daar al te ver in ben gegaan...

Mala mors putanda non est, quam bona vita praecesserit.

Het is geen slechte dood, als er een goed leven aan voorafging.

AUGUSTINUS, *DE CIVITATE DEI* I, II

Reflectievraag

Welke 'kleine doden' heb jij meegemaakt?

Huiswerk

Ga terug naar een plek die voor jou verbonden is aan een moeilijke gebeurtenis. Sta er stil, kijk terug en vooruit. Zou je wat je ervaren kunt beschrijven?

JOB EN AUGUSTINUS IN GESPREK OVER HET LIJDEN EN HET LEVEN

In *Op de school van het lijden. Augustinus in gesprek met Job* ontmoeten we Job en Augustinus in een modern klaslokaal. Het universele lijdensverhaal van Job wordt gecombineerd met fragmenten uit het werk van Augustinus. Op de school van het lijden gaan ze in gesprek over vragen die ons allemaal raken: hoe gaan we om met het kwaad, met verlies en met kwetsbaarheid? Dankzij de toegankelijke schrijfstijl en de aansprekende opdrachten word je als lezer niet alleen meegenomen in het lijdensverhaal van Job, maar ook gestimuleerd om te reflecteren op je eigen ervaringen met lijden en omgang met kwetsbaarheid.

‘Hans Alderliesten is een authentiek schrijver (...). Hij laat zien hoe Augustinus nog altijd inspiratie kan bieden.’

– *Trouw over Heb lief en doe wat je wilt*

‘Alderliesten schrijft licht en luchtig, terwijl hij zachtjes schudt aan ons prioriteitenlijstje.’

– *Katholiek Nieuwsblad over Augustinus voor mensen van nu*

Hans Alderliesten werkt als senior onderzoeker dementie bij Movisie en promoveert aan de Erasmus University Rotterdam op een studie over leiderschap bij Augustinus. Hij schreef diverse populaire boeken over Augustinus, waaronder *Augustinus voor mensen van nu* en *Heb lief en doe wat je wilt*.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 707

9 789043 545198